

České a moravské knihovny v době Rudolfa III. / 1

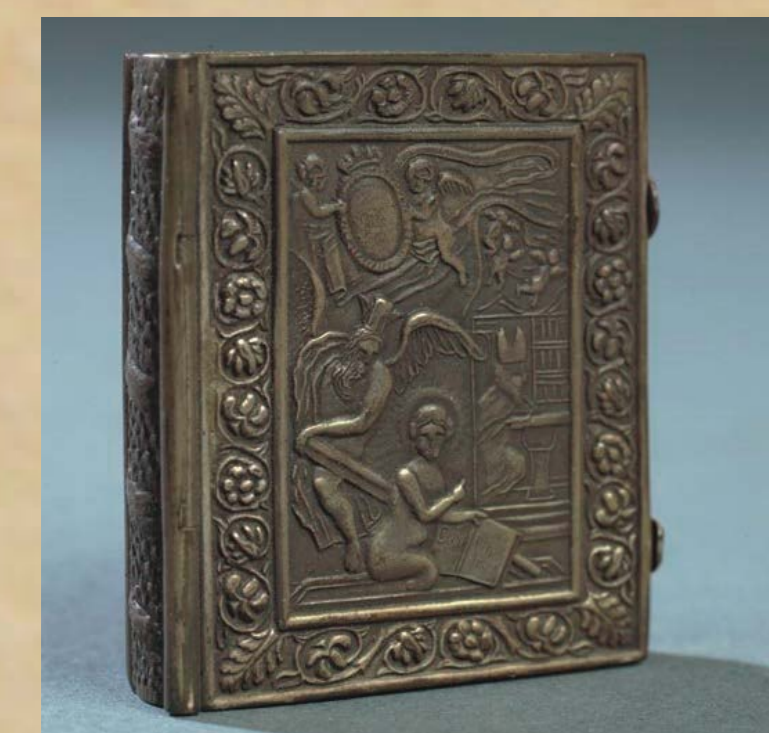
Poslední třetina 16. století představuje ve vývoji českých a moravských knihoven mimořádně příznivé období. Jejich kvantitativní nárůst souvisel nejen se zvýšením gramotnosti a zahuštěním sítě předbělohorského školství, ale především s explozivním rozvojem českého a zejména zahraničního knižtisku a knižního obchodu. Díky široké nabídce na trhu a finanční dostupnosti se knižní sbírky v rudolfínské době stávají zcela běžnou součástí nejen šlechtických dvorů, ale i měšťanských domácností. V této době se také ve větší míře profilují profesně zaměřené knihovny a tzv. knihovny institucionální (farní, školské, městské) a oživení zájmu o vlastní knihovny pozorujeme dokonce i u některých církevních institucí. Závěr 16. století je také zlatou dobou bibliofilství, které se nejčastěji projevovalo vlastnickým označováním knih ve formě supralibros a exlibris.

Rudolf III. a knihovny jeho dvorských úředníků a učenců

Rudolf II. si na Pražském hradě vytvářel zcela soukromou knihovnu tvořenou tituly, které jej osobně zajímaly. Každá Rudolfova kniha byla zařazena i do věhlasné kunstkomy, svého druhu depozitáře pamětihodností a kuriozit – například Ptolemaiova *Geografie*, ručně kolorovaný výtisk spisu Abrahama Ortelia *Theatrum orbis terrarum* (1. vydání, Antverpy 1570) nebo bible v arabštině. Stejně jako známé rukopisy *Codex argenteus* z 6. století a *Codex gigas* (napsán mezi lety 1200–1230) byla většina těchto knih odvezena v roce 1648 s ostatními hradními poklady jako válečná kořist do Švédska, kde se s některými z nich lze dodnes setkat.

▲ Kniha *De Alimentis libri tres* (Lipsko 1596) se supralibros Rudolfa II. na přední desce (císařský znak v kartušovém rámci). Kniha byla zakoupena v roce 1971 z pražského antikvariátu do sbírek Severočeského muzea v Liberci. [Severočeské muzeum v Liberci.]

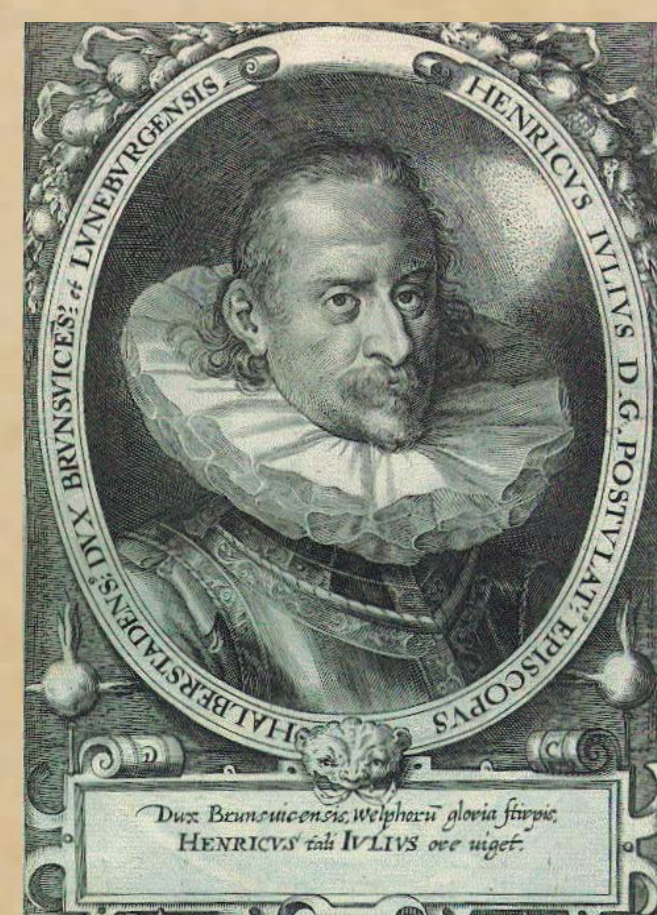

▲ Rukopis z kunstkomy Rudolfa II. *Codex argenteus* (neboli „Stříbrná Bible“) pochází ze 6. století a obsahuje gótský překlad Bible biskupa Wulfily ze 4. století. Dnes se nachází v Univerzitní knihovně v Uppsale (Carolina Rediviva) ve Švédsku. [Zdroj: internet]

Zajímavé knižní celky shromáždili i šlechtici a dvorští úředníci, kteří na dvoře Rudolfa II. dlouhodobě či jen krátce pobývali. Vedle brunšvíckého vévody **Heinricha Julia**, který v letech 1600–1613 často pobýval v Praze jako rádce císaře, či vrchního komořího **Wolfa Rumpfa zum Wielroß** (v Praze do roku 1600), kteří své rodové knihovny rozšiřovali i o knihy z pražského trhu, to byli především učenci, které si Rudolf II. zval na svůj dvůr. Rozsáhlou sbírku knih například vlastnil známý císařův antikvář **Jacopo Strada** (1507–1588), který ji v sedmdesátých letech 16. století nabízel k odkoupení Vilémovi z Rožmberka.

▲ Tizianův portrét císařského antikváře Jacopa Strady. Strada se podílel i na prezentaci dvorských uměleckých sbírek v Mnichově a na zámku v Ambrasu, jejichž součástí byly i rozsáhlé sběratelské knihovny. [Zdroj: internet]

▲ Vévoda Heinrich Julius von Braunschweig rozšířil rodovou knihovnu ve Wolfenbüttelu zejména o právníckou literaturu, kterou měl možnost získávat též při svých pobytích v Praze, kde v roce 1613 i zemřel. [Zdroj: www.hab.de.]

V Národní knihovně v Praze se dochovalo torzo knižní sbírky humanisty a císařského dvorního rady **Johanna Matthäusa Wackera z Wackenfelsu** (1550–1619), vypovídající o jeho zájmu o dramatické náboženské boje ve Francii.

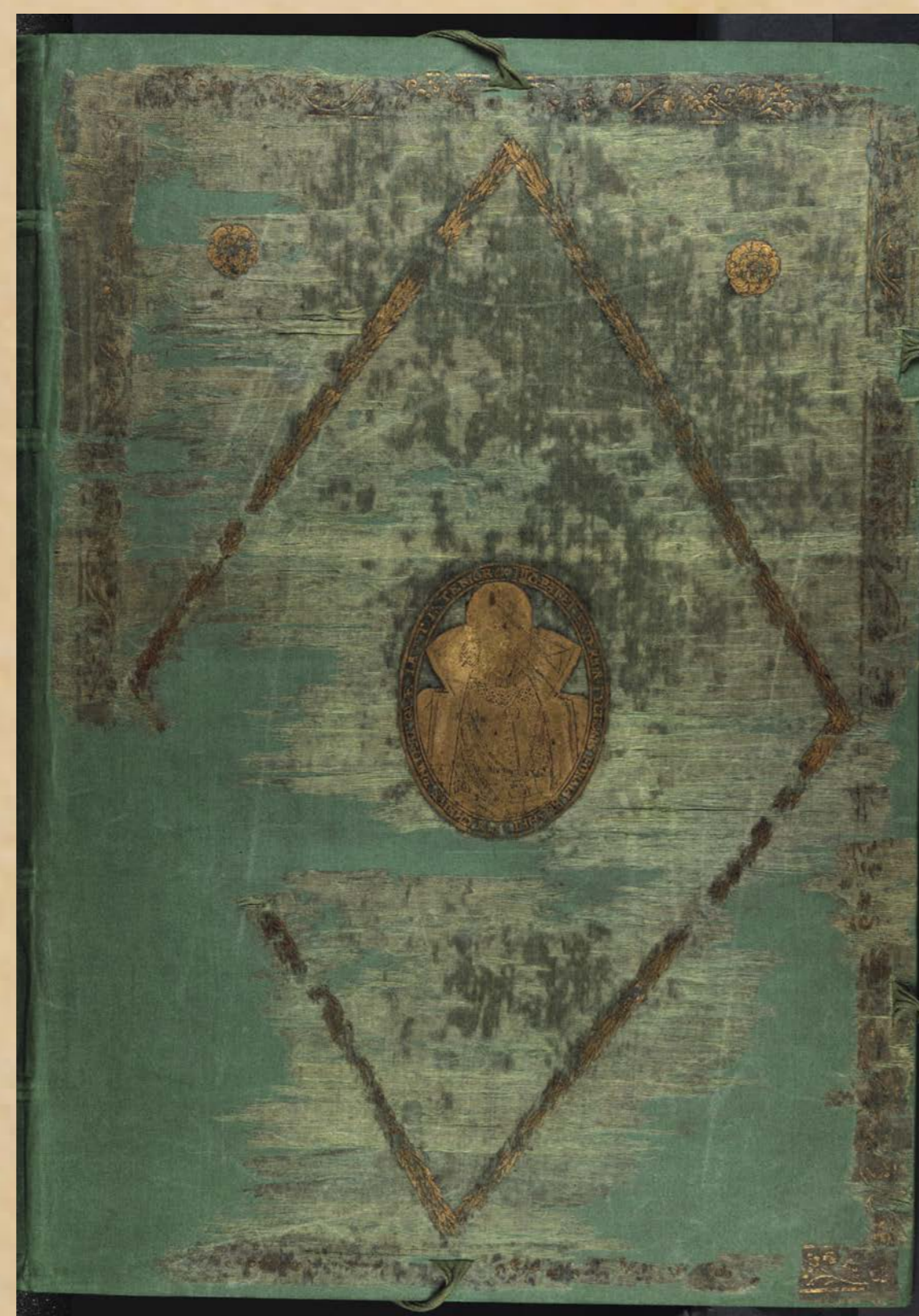
Do Čech si část své astronomicky a matematicky zaměřené knihovny přivezl v roce 1599 i dánský astronom **Tycho Brahe** (1546–1601). Více než padesát svazků obsahujících Tychonovy vpisky a potvrzení a dochovaných v českých knihovnách svědčí o jejím aktivním využívání majitelem i v jeho „pražském“ období.

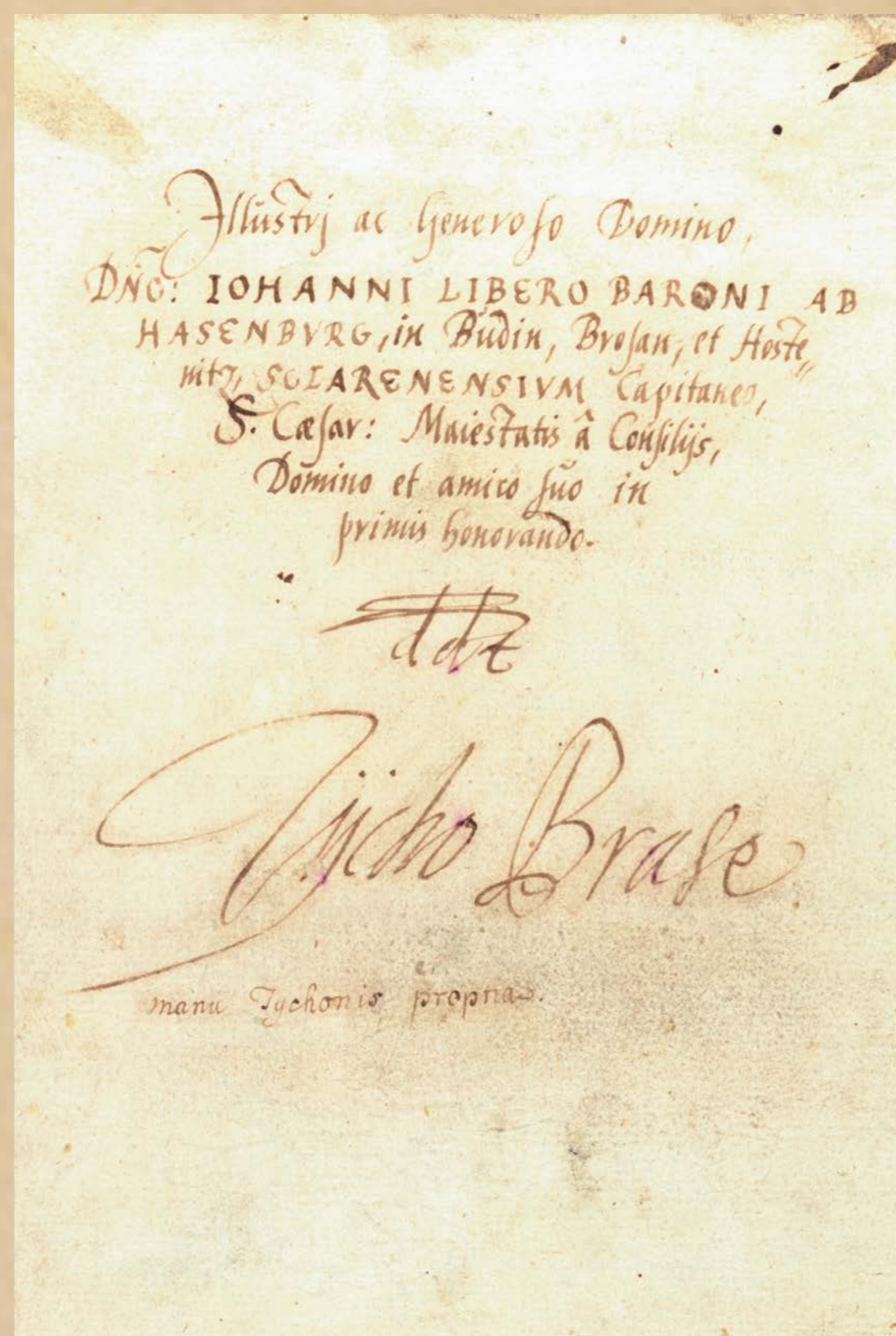
▲ Tycho Brahe na soudobém portrétu v knize *Astronomiae instauratae mechanica* (1598). [Knihovna královské kanonie premonstrátů na Strahově.]

▲ Titulní strana vlastního spisu Tychona Brahe *Astronomiae instauratae mechanica* (Hamburg-Wandsbek 1598). [Knihovna královské kanonie premonstrátů na Strahově.]

▲ Výtisk Brahova spisu *Astronomiae instauratae mechanica* (1598) z jeho vlastní knihovny, v původní vazbě s Brahovým supralibros. [Knihovna královské kanonie premonstrátů na Strahově.]

▲ Svě dilo *Astronomiae instauratae mechanica* Tycho Brahe s oblibou věnoval různým českým šlechticům: tento exemplář daroval Janu Zbyňkovi Zajici z Hasenburka († 1616). [Knihovna královské kanonie premonstrátů na Strahově.]

300 nejdůležitějších knih především z oblasti hermeneutiky (byly však mezi nimi i dějiny Čech) si v roce 1583 na cestu do Evropy vzal i alchymista **John Dee** (1527–1609). Poprvé svou cestovní příruční knihovnu mohl rozbalit až v Třeboni, kde – po neúspěchu na dvoře Rudolfa II. – našel Dee útočiště ve službách Viléma z Rožmberka.

Šlechtické knihovny

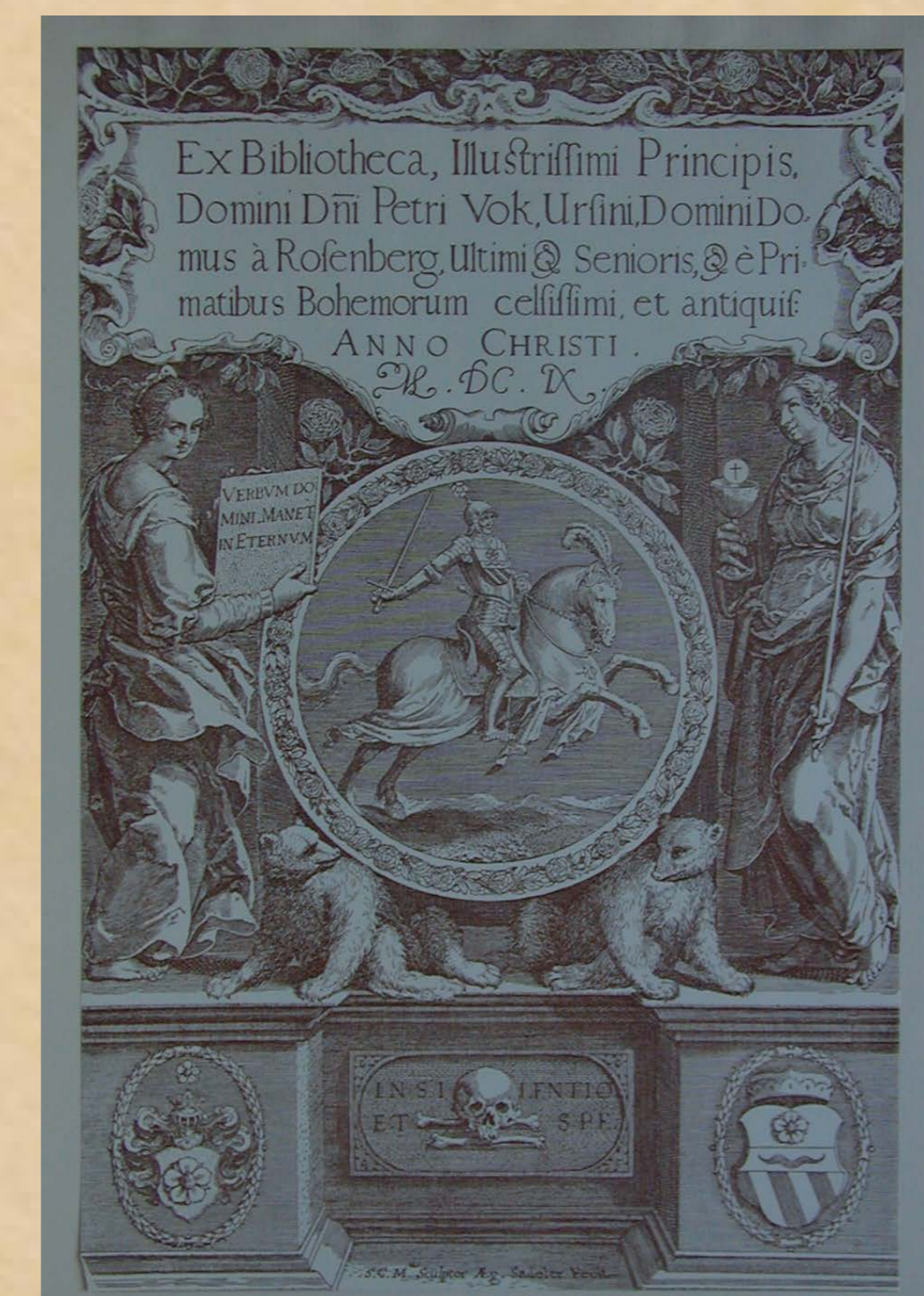

Skutečným klenotem předbělohorského období však bylo několik sběratelsky zaměřených knihoven, které vznikly v inspirativním období Rudolfovy vlády. Snahou jejich majitelů nebylo jen shromáždit co nejrozsáhlejší knižní sbírky zahrnující všechny obory lidského vědění, ale pokud možno je i systematicky uspořádat a uložit do reprezentativních prostor. Největší z nich byla **rožmberská knihovna** (cca 10.000 titulů), která jediná na počátku 17. století byla uspořádána, zkatalogizována a instalována do samostatných prostor třeboňského zámku. Spolu s rudolfínskými sbírkami byla v roce 1648 odvezena Švédy jako válečná kořist.

▲ Samostatná budova pro rožmberskou knihovnu a obrazárnu, postavená Petrem Vokem po roce 1596. [Foto L. Veselá]

▲ Charakteristická vazba knih z rožmberské knihovny, na přední desce supralibros – iniciály Petra Voka z Rožmberka. [Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově.]

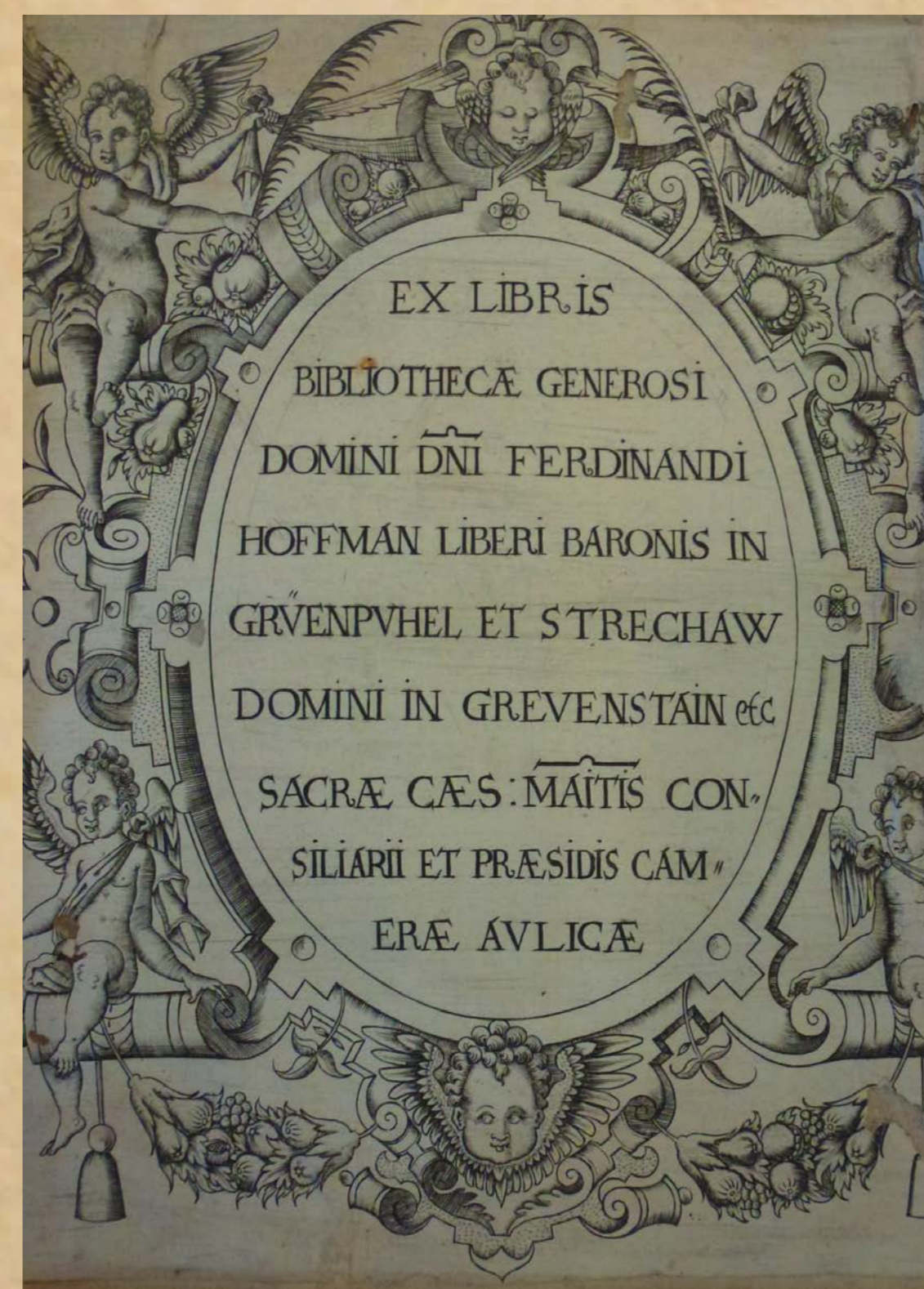
▲ Výpravné mědirytové exlibris, vlepované do knih rožmberské knihovny. [Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově.]

V této době dosáhla svého vrcholu také knihovna **Hoffmanů z Grünpichlu**. Ferdinand Hoffman (1540–1607), který až do roku 1600 zastával vysoký úřad prezidenta dvorské komory v Praze, vytvořil na Moravě knihovnu o více než 4 000 svazcích s vysokým podílem nekatolické teologické literatury. Podobně jako Petr Vok z Rožmberka věnoval i Ferdinand Hoffman mimořádnou pozornost katalogizaci knihovny, jednotné podobě vazeb a označení knih speciálně ztvárněným exlibris.

Charakteristická vazba ze světlé usně, kterou byly opatřeny knihy F. Hoffmana z Grünpichlu. [Knihovna Akademie věd ČR, Praha.]

Zřejmě nejstarší mědirytové exlibris vlepované do knih F. Hoffmana z Grünpichlu, bez jména rytce či autora předlohy (umělecký návrh dalších tří typů exlibris vypracoval pražský umělec Mathäus Gundelach). [Knihovna Akademie věd ČR, Praha.]

Směšený typ bibliofilsko-intelektuální knihovny představuje **knihovna žerotínská**. Karel starší ze Žerotína (1564–1636) ji vybudoval v Náměstí nad Oslavou na základě starších rodinných sbírek. Žerotínovo bibliofilství, ovlivněné francouzským stylem, se projevilo nejen v podobě vazeb ale i v rukopisných poznámkách o darech, které si Žerotínové zaznamenávali na předsádky a titulní strany darovaných knih.

▲ Knihovni sál zámku v Náměstí nad Oslavou, ve kterém byla původně umístěna i žerotínská knihovna (stropní výzdoba i mobiliář pochází z pozdější doby). [Foto: Jiří Polehla, archiv zámku v Náměstí nad Oslavou.]

Nejčastěji zastoupeným typem předbělohorských šlechtických knihoven zůstaly však i nadále malé knižní sbírky uživatelského rázu o velikosti desítek až stovek svazků.

Jeden ze dvou unikátně dochovaných knihovnických interiérů předbělohorské doby se nachází na zámku v Březnici: dochovaly se nejen renesanční malované trámové stropy, nástěnné malby, ale i dobové skříně. Knihovna byla založena roku 1558 za Kateřiny z Lokšan, dnešní obsah skříní pochází až z pozdější doby. [Zdroj: internet]

Na pomezí mezi malými knihovnami a knihovnami sběratelskými stály zřejmě knihovny starých českých rodů **pánů z Hradce** nebo **Pernštejnů**. O existenci řady dalších svědčí dokonce jen jednotlivé exempláře sporadicky dochované v různých českých knihovnách: patří mezi ně i – původně zřejmě rozsáhlá a majitelem aktivně používaná – knihovna významného představitele českobratrské šlechty **Václava Budovce z Budova** (1551–1621).

▲ Kniha Václava Budovce z Budova v charakteristické vazbě, pořízené přímo v roce vydání spisu Daniela Schneidera *Legatio Gallicana de expeditione Italica regis Francorum Caroli VIII. ...* (Hanau 1613), jak svědčí datum u Budovcova supralibros na přední desce. [Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově.]

V předbělohorské době se začala formovat i rodová knihovna **Lobkoviců**. Její základ tvořily menší knižní celky Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic (1461–1510), Zdenka Vojtěcha Popela z Lobkovic (1568–1628) a jeho manželky Polyxeny (1566–1642), která také zdědila knihy po své španělské matce Marii Manrique de Lara. V těchto rodových knihovnách, jejichž katolictví majitelé se orientovali na prošpanělsky zaměřenou politiku či dokonce pojalí za manželky španělské šlechtičny, výrazně vzrůstal podíl jazykově španělské literatury.

Kromě již zmíněného Wolfganga Rumpfa, který svou knihovnu dokonce odkázal jistému španělskému církevnímu řádu, jsou španělské tisky v hojně míře zastoupeny i v knihovně moravského katolika s úzkými vazbami na císařský dvůr **Adama z Dietrichsteina** (1527–1590). Oba vlastnili knihovny o více než 1 000 titulech s řadou španělských knih.

Kniha Adama z Dietrichsteina s rukopisným věnováním autora (Ninian Winzet: *Velitatio in Georgium Buchananum ...* Ingolstadt 1582.) [Exemplář ze Stiftsbibliotek ve švédském Västerås, foto L. Veselá.]

